

SİBER ZORBALIK: FİZİKSELDEN SANALA YENİ ŞİDDET

Ali Korkmaz¹

ÖZET

Yeni iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle çocuklar ve gençler bu gelişmelerden en çok etkilenen grubu oluşturmaktadır. Zamanlarının büyük bir kısmını internet ve cep telefonu kullanarak geçiren bu gruplarda, asosyallik, bağımlılık ve siber zorbalığa maruz kalma gibi olumsuz etkiler görülmektedir. Çocuklar arasındaki geleneksel şiddet ve zorba davranışlar artık internette meydana gelmektedir. Kasıtlı olarak kişisel web sitesi çökertme, isimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen spamlar, mağdurun özel sohbet odalarına girmesini engelleme, e-posta, cep telefonu ve yazılı mesajla karşı tarafa zarar verme şeklinde olan bu davranışlara siber zorbalık denilmektedir. Son yıllarda siber zorbalık konusunda yapılan bilimsel araştırmalar artmaktadır. Yapılan araştırmalar siber zorbalığa maruz kalan çocukların bir takım psikolojik sorunlar yaşadığını göstermektedir. Dikkat sorunları, okul başarısında düşme, korku, üzüntü, kaygılı olma, yalnızlık duygusu, uyku bozuklukları, depresyon, intihar eğilimlerinin yüksek olması, sigara ve alkol kullanımı gibi belirtiler görülmektedir. Bu çalışmada, siber zorbalık karşısında kişinin, ailelerin ve okulların neler yapabilecekleri konusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, Şiddet, Siber Zorbalık, Geleneksel Şiddet, Sanal Şiddet.

CYBER BULLYING: NEW VIOLENCE FROM PHYSICAL TO VIRTUAL

ABSTRACT

Rapid advances in new communication technology have brought up a number of issues. Especially children and young people have been mostly affected by these advances. Some negative effects such as unsociability, addiction and cyber-bullying have been seen in these group of people who have been spending most of their time by using internet and mobile phone. Traditional violence and bully behavior among these children have occurred on the internet. Behaviours such as overthrowing personal website deliberately, anonymous calls, sending spam with a hidden identity, preventing victim's entering in their private chat rooms, damaging victims by e-mail, mobile phone and text message are called cyber bullying. In

¹ Yrd. Doç. Dr. İletişim Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye, alikorkmaz@erciyes.edu.tr

recent years, scientific researches about cyber bullying have increased. Studies have shown that children who have been exposed to cyber bullying are having number of psychological problems. Symptoms such as attention problems, failure in school, fear, sadness, anxiety, loneliness, sleep disorders, depression, suicidal tendencies, cigarettes and alcohol habits have been observed. In this study, some suggestions will be presented about what should person, families and schools do against cyber bullying.

Keywords: Bullying, violence, siber bullying, traditonal violence, online violence.

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerinin kullanımının artmasıyla birlikte birçok sorunda beraberinde ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmeler ve erişim kolaylığı gençlerin ve çocukların zamanlarının büyük kısmını internette geçirmesine neden olmaktadır. İnternet ve cep telefonu kullanmanın yaygınlaşmasıyla çocuklar artık sanal ortamlarda iletişim kurmaktadır. Sanal ortamlarda kurulan iletişim ile birlikte eskiden fiziksel olan şiddet ve zorbalıkta bu ortamlara taşınmıştır. Siber zorbalık diye adlandırılan bu yeni zorbalık çocuklar, aileler ve okullar içinde yeni bir sorun olmaktadır. Cep telefonları ve tablet bilgisayarlarla artık her yerde ve her zaman 'non-stop zorbalık' yapmak mümkün hale gelmiştir. Siber zorbalık, sözlü ve fiziksel zorbalıktan daha kötüdür. Çünkü çocuklar genellikle yapılanları kimseye anlatmadıkları için kimse ne olup bittiğini bilmemektedir. Zorbalığı yapan çocuk, diğer çocuğun yüzünü görmediği için kendini suçlu hissetmemektedir. Siber zorbalıkta yüz yüze bir görüşme olmadığı için aynı zamanda gizlemesi de kolaydır. Çocukların çoğunluğu bu tür olayları bir problem olarak görmez iken, bir kısmı ise bu durumdan şikâyetçi olmaktadır.

Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık bazı yönlerden birbirine benzemektedir. Yapılan araştırmalarda geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında hem mağdur hem de zorba olma açısından anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Akran zorbalığına katılan çocukların birçoğunun aynı zamanda siber zorbalıkta yaptıkları saptanmıştır. Akran zorbalığında genellikle güçlü olan güçsüz olana zorba davranışlarda bulunurken, siber zorbalıkta durum tam tersine de olabilir. Siber zorbalığa maruz kalan çocuklarda psikolojik, sosyal ve akademik sorunlar oluşmaktadır. Siber zorbalık yapan çocuklarda ise saldırganlık, kuralları çiğneme gibi davranış bozukluklarına sıkça rastlanmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri beraberinde yeni sorunlarda getirmiştir. Özellikle çocuklar arasında yaşanan siber zorbalık günümüzün önemli sorunlarından birisidir. Siber zorbalığın önlenmesi için çocukların, ailelerin ve okulların neler yapabilecekleri çalışmanın konusudur.

1. ZORBALIK KAVRAMI

Zorba, 'gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan kişi' olarak tanımlanmış TDK Sözlüğünde (TDK, 1998, s. 2519). Bir çocuğun küçükken okulda bir zorba olması veya saldırgan bir yetişkine dönüşmesi tek bir sebebe bağlı değildir. Bu durum üç büyük bileşenden kaynaklanır. Genetik ve çevresel etkiler, sosyal bilişsel özellikler ile kişilik özellikleri ve durumsal faktörler (saldırgan davranışları arttıran veya tetikleyebilen faktörler). Araştırmacılar, tedavi edilmediği takdirde saldırgan bir çocuğun mutlaka saldırgan bir yetişkine dönüşeceğini ve madde kullanımı, suç işleme ve zihinsel sağlık bozuklukları gibi problemler geliştireceğini tespit etmiştir (Plotnik, 2009, s. 600-604). Zorbalık, bir saldırganlık türü olarak da sınıflandırılabilir, bir taciz türü olarak da. Her alanda zorbalık söz konusudur; ancak bilimsel yayınlarda 'zorbalık' terimi daha çok 'okul zorbalığı' anlamında

kullanılmaktadır. Öğrenciler birbirlerine yönelttikleri, vurma, itme, hakaret etme, alay etme, rahatsız edici şekilde isim takma, eşyalarına zarar verme, tehdit etme, haraç alma vb. şeklindeki tüm davranışlar 'okul zorbalığı' olarak tanımlanır. Zorbalık kurbanları, gerek maddi gerekse manevi tacize uğrarlar, hem fiziksel anlamda acı yaşarlar hem de psikolojik boyutta sıkıntıya girerler, çalışma motivasyonlarını kaybederler. Zorbalığa maruz kalanlarda okul fobisi ortaya çıkabilir. Okul zorbalığında önemli iki nokta vardır. Birincisi, zorbalık eyleminin bir sefere mahsus olmaması, kısmen de olsa süreklilik arz etmesi, bir anlamda sistematik bir saldırı olmasıdır. İkincisi ise, zorbalık eyleminde saldırganların, sıklıkla, yaptıkları zorbalıkları otoritelere ve ana babalarına iletmemeleri konusunda kurbanlara baskı yapmalarıdır (Dökmen, 2012, s. 166-167). Zorbalık ile ilgili beş temel kuramsal yaklaşımdan söz etmek mümkündür (Kartal-Bilgin, 2012, s. 26-27):

(i) Öğrenciler arasındaki bireysel farkların bir sonucu olarak zorbalık: Bu görüşe göre zorbalık fiziksel ve/veya psikolojik güçleri farklı öğrencilerin karşılaşması sonucu ortaya çıkar. Güçlü olan zayıf olanın üzerine baskı uygulama güdüsü ile davranışa geçer.

(ii) Gelişimsel bir süreç olarak zorbalık: Bu görüşe göre zorbalık erken çocuklukta, diğerlerinin yanında kendi varlığını gösterebilmek ve sosyal baskınlık kurabilmek amacıyla başlatılır. Çocuk bunu önce kabaca yapmaya başlar. Örneğin; kendisinden güçsüz olana vurur, tekme atar. Bu durum evrim kuramıyla da uyumludur ve zorbalığı rekabet içeren bir dünyada yaşamda kalmanın bir yolu olarak açıklamak mümkündür. Ancak yıllar geçtikçe insanlar zorbalığı sözel veya dolaylı olarak daha sosyal yollarla gerçekleştirmeye başlarlar

(iii) Sosyo-Kültürel bir olgu olarak zorbalık: Bu görüş zorbalığı farklı güçlerdeki sosyal grupların varlığı ile açıklar. Burada sözü edilen farklılıklar dil, din, cinsiyet, ırk, etnik grup ve sosyal sınıf gibi tarihi ve kültürel farklılıklardır. Bu değişkenler açısından baskın gruba dahil olanlar diğerlerine zorbalık yapma eğilimi taşırlar. Bunlar içinde en çok üzerinde durulan cinsiyet değişkenidir. Toplum genel olarak ataerkindir ve erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu yönünde sosyal bir inanç bulunmaktadır. Bu nedenle zorbalının daha çok erkeklerden oluştuğunu ortaya koyan araştırma bulgusu mevcuttur.

(iv) Okuldaki akran baskısına bağlı olarak zorbalık: Bu görüş sosyo-kültürel yaklaşıma yakındır, çünkü zorbalığı toplumsal bağlam içinde ele almaktadır. Ancak burada toplumsal bağlam cinsiyet, ırk, sınıf farkı gibi değişkenlerle değil, toplumdaki diğer kişilerin davranışlarıyla bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Bir akran grubu içinde bulunan öğrenci o grubun kurallarına ve davranışlarına uyumlu davranarak zorbalık yapmaya başlayabilir. Genellikle ortak amaç ve ilgiler çerçevesinde bir araya gelen bu grup üyelerine destek verirken dışta kalanlar için bir tehdit oluştururlar.

(v) Onarıcı adalet açısından zorbalık: Bu yaklaşım zorbalının kendisini bulunduğu toplumsal yapıyla bütünleşmiş olarak görmediğini ve okulda iyi bir yere sahip olduğunu düşünmediğini öne sürmektedir. Böylece haksızlığa uğradıklarını düşündükleri bu toplumsal yapıda adaleti kendileri sağlamak ve değersizlik duygularının üstesinden gelmek üzere zorbalık yapmaya başlarlar.

2. SİBER ZORBALIK KAVRAMI

Son on yılda elektronik ve bilgisayar tabanlı iletişim ve bilgi paylaşımı katlanarak büyümesi büyük ölçüde bireylerin sosyal etkileşim, öğrenme stratejileri ve eğlence seçimini değiştirdi. Özellikle internetteki sosyal ağlarda hızlı bir artış oldu. Elektronik iletişim araçlarının kullanımı ve erişimiyle birlikte e-posta, web siteleri, anlık mesajlaşma, web kamerası, sohbet odaları,

sosyal ağ siteleri, bloglar ve metin mesajlarda artış oldu. Bu elektronik iletişim araçları çocuk ve gençlerin sosyal yaşamı için kritik araçlar olarak kabul edilmektedir. İnternet, çocukların ve gençlerin gelişimi için sayısız olanaklar sağlar. Onların sosyalleşmesi, kimliklerini bulması, toplumsal ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, bilgiye kapsamlı ulaşım, eğitim ile ilgili faydalar, akademik destek ve dünya üzerinde kültürler arası etkileşim gibi birçok faydaları vardır. Etkileşimlerin çoğunluğunun olumlu ve zararsız olduğu düşünülse de, çocuk ve gençlerin geçmişe göre sanal ortamlarda daha fazla zaman geçirdiği için siber risk ve potansiyel suçlara maruz kalma olasılığı da artmaktadır. (Mishna, Saini, Solomon, 2009, s. 1223).

Çocuklar internet kullanırken karşılaştıkları çeşitli risklerden biri de siber zorbalıktır (Görzig, 2011, s. 1). Siber zorba davranışlar, genel ifadeyle, interneti ve mobil telefon kullanımını içeren bir tür zorbalık olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde, başka bir araştırmacı siber zorbalığı; e-posta, cep telefonu ve yazılı mesaj gönderme gibi bilgi ve iletişim teknolojilerini içeren, kişisel web sitesi çökertme ve bilgilere zarar verme gibi eğilimleri gerektiren zorba davranış türü olarak tanımlamıştır. Ergenler üzerinde siber zorbalığın etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, siber zorba davranışların kasıtlı olarak bir kişi ya da gruba karşı internet ve mobil telefon vasıtasıyla gösterilen zorba davranışlar olarak belirlenmiştir. Zorbalık online ortamda diğer ortamlarda olduğu gibi artmaktadır. Araştırmacılar siber zorba davranışların, modern genç ve çocukların arasında online sosyal hayatın artmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedirler (Şahin vd., 2010, s. 259). Hinduja ve Patchim (2009), bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için aşağıdaki ölçütleri taşıması gerektiğini vurgulamıştır (Yaman vd. 20011, s. 163):

Israr edicilik: Bir davranışı yapmak için önceden tasarlamak.

Tekrar Etme: Zorba davranışların aynı biçimde sürekli gösterilmesidir.

Zarar Verme: Zarar vermenin amacı başkalarına acı çekmektir.

Bilgisayar, Cep Telefonu ve Diğer Elektronik Araçlar: Siber zorbalığı okul zorbalığından ayıran araçlardır.

Siber zorbalığın nedenleri arasında; kullanıcı adlarının arkasına saklanma, kimliği bilinmeyenlerin daha güçlü olması, bilinmeden ortamı etkilemenin çekiciliği, saldırganın sonuçlarını görmemesi, popüler olma isteği, yaşadıklarını farklı yansıtmama, düşük özgüven ve daha önce kurban olma gibi nedenler yer almaktadır. Siber zorbalıkta saldırgan ile kurban arasında kişisel bir temas bulunmamasına rağmen, saldırıya uğrayan kişi psikolojik zarar görmektedir. Zorbalığa maruz kalan gençlerde depresyon, düşük benlik saygısı, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, utanç vb. gibi duygular yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca çocuk ve gençler, sanal ortamda hayal güçlerinin etkisiyle yarattıkları karakterler aracılığı ile zorbaca davranışları oyun olarak kabul etmekte ve bu davranışlar için sorumluluk üstlenmemektedirler (mobbing.org.tr).

2.1. Siber Zorbalığın Belirtileri

Siber zorbalığa uğramış çocuklarda veya öğrencilerde bazı belirtiler vardır. Avustralya hükümeti (2004), siber zorbalığa uğramış çocuklardaki belirtileri bir liste halinde yayınlamıştır (Keith-Martin, 2005, s. 224):

- Bilgisayarda çok zaman harcama

- Uyku sorunu ya da kâbus görme
- Depresif hissetmek ya da nedensiz ağlama
- Git-gelli ruh hali
- Kendini iyi hissetmemek
- Anti-sosyal olmak ve
- Ödevlerinde geri kalma

Zorbalık, tarihsel olarak dikkat çeken bir sorun olarak görülmedi. Daha ziyade çocukluğun esası ve normal bir bölümü olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte son yirmi yılda bu durum değişmiştir ve zorbalık ciddi bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Zorbalık okulda başlayan ve devam eden eski toplumsal bir sorundur. Bu güç ya da baskı yoluyla bir kişinin diğerine kötü muamelesi olarak tanımlanabilir. Bu saldırgan davranışlar zaman içinde tekrar eder, zarar verme amaçlı ve provokasyon olmadan meydana gelir. Zorbalık vurma, saldırı ve tükürme gibi fiziksel olabileceği gibi, alay etme, küçümseme, sataşma, dalga geçme ve takılma gibi sözlü saldırı şeklinde de olabilir. Zorbalıkta bir saldıran ve bir mağdur olmak üzere en az iki kişi olur. Bununla birlikte çok sayıda çocuk, bir izleyici olarak dolaylı bir şekilde zorbalığa dâhil olabilir. Bu seyirciler zorbalık olayına şahit ama olaylara karışmayan diğer öğrenciler olabilir. Onlar zorbalığa müdahale ederlerse, bir sonraki kurbanın kendileri olacağından korkmaktadırlar. Onlar genellikle kendilerini güçsüz hissetmekte, öz saygı ve özgüven kaybı yaşamaktadırlar (Campbell, 2005, s. 2).

2.2. Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Psikolojik, Sosyal ve Akademik Etkileri

Araştırmalar siber zorbalığın birçok olumsuz sonuçlarının okullarda oluşan geleneksel akran zorbalığıyla benzerlikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Beran ve Li'ye göre (2005) siber zorbalık gören çocuklar üzüntü, anksiyete, korku gibi duyguları daha fazla hissettiklerini belirtmişler, ayrıca konsantrasyon bozukluğu nedeniyle okul notlarında düşmeler olduğunu ifade etmişlerdir. Ybarra ve West'e göre (2007) siber zorbalık yaşayan çocuklar okuldan kaçma, okula devamsızlık ve okula silah getirme gibi okulla ilgili davranış problemlerini daha fazla göstermişlerdir. Mitchell, Ybarra ve Finkelhor'a göre (2007) siber zorbalık deneyimi gençler arasında depresyon, madde kullanımı ve suç işleme oranlarını yükseltmektedir. Ybarra ve Mitchell'e göre (2007) siber zorbalık yapan gençlerin kuralları çiğneme, saldırganlık gibi davranış problemlerine daha yatkındırlar. Patchin ve Hinduja (2006) yaptıkları çalışmada birçok (%60'a yakın) siber zorbalık kurbanının internetteki davranışlardan olumsuz yönde etkilendiklerini ve bu davranışları okulda ve evde arkadaş ilişkilerine yansıttıklarını bulmuşlardır. Wolak'ın yaptığı çalışmada (2006) zorbalık deneyimi yaşayan gençlerin %30'u çok üzgün olduklarını ifade etmişlerdir. %24'ü aşırı derecede korkutulmuş, %22'si utandırılmıştır. Buna ilave olarak %34 genç internetten uzaklaşma, sürekli olarak olay hakkında düşünme ve çevresindeki her şeye ilgisini kaybetme gibi bir veya daha fazla stres belirtisi göstermiştir. Ybarra ve Mitchell (2004) yaptıkları çalışmada, zorbalık yapan veya kurban rolünde olduğunu belirten ergenlerin problem davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, depresif belirtiler ve düşük okul başarısı gösterdiklerini belirtmişlerdir (Aksaray, 2011, s. 418). Siber zorbalığa maruz kalmanın psikolojik, sosyal ve akademik etkileri aşağıdaki gibidir (Yaman vd., 2011, s. 192).

Tablo 1: Siber zorbalığa maruz kalmanın psikolojik, sosyal ve akademik etkileri.

Psikolojik Etkileri	Sosyal Etkileri	Akademik Etkileri
Üzüntülü olma	Özsaygının düşmesi	Okula gitmekten korkma
Yoğun bir stres yaşama	Akran ilişkilerinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini değersiz hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük yaşama	Ders başarısının düşmesi

2.3. Türkiye’de Siber Zorba Davranışlar

Türkiye’de siber zorba davranışların varlığı, nedenleri ve engellenmesi konusunda çok fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Son dönemde 269 ortaokul öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, bu öğrencilerden %35,7’sinin zorba davranışlar gösterdikleri, %23,8’inin hem zorba davranışlar gösterdikleri hem de kurban olarak seçildikleri yalnızca %5,9’unun sadece zorba davranışlara maruz kaldığı; bunların %25’inin aile ya da arkadaşlarına siber zorba davranışlarla karşılaştıklarını anlattıkları, %30,6’sının bu duruma engelleme ya da karşı tepkide bulunma gibi davranışlar gösterdikleri ifade edilmiştir. Aynı araştırmacı tarafından 695 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, katılımcıların neredeyse yarısından fazlası yazılı mesaj yoluyla siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yine bu dönemde yaşları 14 ila 15 arasında değişen 183 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada, siber zorbalıkla karşılaşan ilkökul öğrencilerinin bunun bir şaka olduğunu düşündükleri için önemsemedikleri, ortaokul öğrencilerinin ise bu davranış karşısında öfke duygusu hissettikleri, her iki grubunda bu davranış karşısında ilk seçiminin yardım istemek olduğunu belirlenmiştir (Şahin vd., 2010, s. 260).

2.4. Siber Zorbalığın Geleneksel Zorbalıkla İlişkisi

Siber zorbalığın, geleneksel zorbalığın bir uzantısı olduğunu öne sürenler olduğu gibi, geleneksel zorbalıktan farklı bir yapı olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Siber zorbalığın çeşitli yönleriyle geleneksel zorbalıktan farklılaştığını ifade edilmektedir. Geleneksel zorbalıkta güç dengesizliği fiziksel güç dengesizliği fiziksel bakımdan üstün olmayı, siber zorbalıkta ise teknolojik becerilerin fazla olmasını içermektedir. Ayrıca siber zorbanın iletişim araçları vasıtasıyla mağdurla istediği her an ve mağdur nerede olursa olsun onunla iletişim kurma olanağına sahip olması, siber mağduru sürekli zorbalığa uğrama tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bunun yanında geleneksel zorbalıkta zorbanın kimliği belli iken siber zorbalıkta kimliğin gizlenebilmesi mümkündür. Siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran diğer bir nokta ise siber zorbalıkta kısa zamanda birçok kişiye ulaşılabilmesinin mümkün olmasıdır (Peker vd., s. 188).

3. SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALAN ÇOCUKLAR İÇİN YAPILABİLECEKLER

3.1. Çocukların Yapabilecekleri:

- Kişisel bilgilerinizi kimseye vermeyin ve paylaşmayın, PIN numaralarınızı, telefon numaralarınızı, vb.
- Siber zorba bir davranışa maruz kaldığınızda güvenilir bir yetişkine anlatın,
- Siber zorba mesajları okumayın,
- Mesajları silmeyin, onlar sizi harekete geçirmek için kullanılabilir,
- Sohbet odaları ve anlık mesajlar, zorbalık yoluyla sık sık bloke edilebilir, dikkatli olun,
- Tanımadığınız kişilerden gelen mesajları açmayın,
- Zorbalık yapan veya taciz eden kişiye cevap vermeyin (Keith-Martin, 2005, s. 227).

3.2. Ailelerin Yapabilecekleri:

Bugünün genç internet kullanıcıları yetişkin bilgisinden ve denetiminden uzakta internet dünyası içinde yer almaktadırlar. Oysaki araştırmalar internet kullanımında yetişkin gözetiminin ergenler arasındaki riskli davranışları azalttığını ortaya koymaktadır. Ybarra, Mesch ve Mitchell'e göre (2004) gençlerin %30'u günde üç veya daha fazla saat internet kullanmaktadır. İnternet kullanan gençlerin %50'si ise internetteki iletişimi sırasında anne babasının kendilerini çok az denetlediklerini ifade etmişlerdir. Anne babanın çocuğunu internette daha az denetlemesi, ergenin internette diğerlerine zorbalık yapmasını %54 artırmaktadır. Anne babalar çocuklarını internetteki taciz ve zorbalıktan korumak için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Mesch (2009) yaptığı çalışmada anne babaların %73'ünün bilgisayar oturma odasına koyduğunu, %86'sının çocuğunun ziyaret edebileceği veya edemeyeceği siteleri belirlediğini, %66'sının internet kullanımında zaman kısıtlaması yaptığını, %66'sının sık sık ve düzenli olarak çocuğunun girdiği siteleri kontrol ettiğini, %56'sının ise bilgisayara koruyucu filtre yerleştirdiğini bulmuştur. Bunların içinde en etkili yöntem çocuğun ziyaret edebileceği siteleri belirlemek olmuştur. Benzer şekilde Dehue vd. (2007) yaptıkları çalışmada anne babaların yarısından fazlasının çocuklarının internet kullanım süresi ve sıklığı için kural koyduklarını ve %80'inin internette girebilecekleri ve giremeyecekleri siteleri belirlediklerini bulmuşlardır. Çocuklar genellikle internette karşılaştıkları zorbalık olayını ya inkâr etmekte ya görmemezlikten gelmekte veya zorbalığa zorbalıkla karşılık vermektedirler (Aksaray, 2011, s. 419).

Aşağıda ailelerin siber zorba davranışlar karşısında yapabileceklerini göstermektedir:

- Çocuklarınızın nasıl ve ne zaman internet kullandığını bilin,
- Teknolojiyi daha fazla öğrenin,
- Bloklama ya da filtreleme yazılımı takın,
- Çocuğunuza zorbalık yapılıyorsa, bu konuda çocuğunuzu konuşmak için teşvik edin,

- Çocuğunuzu internet kullanma konusunda sınırlayın,
- Aile içinde bir çevrimiçi anlaşma geliştirin. Mesela çocuklar günlük ne kadar süre internette geçirebilir. Hangi sitelere girebilir ve neler yapabilir. Bir şey onları rahatsız ederse ne yapmalı. Kişisel bilgilerini korumak için güvenli interaktif sitelerde kalmak, etik davranmak ve çevrimiçinde sorumlu davranmak gibi maddeler yazılabilir (Keith-Martin, 2005, s. 227).
- Gerçek hayattaki insanlarla iletişimde çocuğunuzun uyması gereken kuralların aynısını, cep telefonu ve internet kullanımı için de uygulayın. Siber zorbalık, sanal ortamda zarar verdiği, acıya neden olduğu kadar, gerçek dünyada da bunlara neden olmaktadır.
- Çocuklarınızı, internette uygulanması gereken kurallar ve davranışlar konusunda eğitin. Teknolojinin yanlış ya da amaç dışı kullanımı sonucunda yaşanabilecek (itibarlarının zedelenmesi, okul veya polisle sıkıntı yaşama vb.) sorunları anlatın.
- Teknoloji kullanımında çocuğunuza model olun. İnternette çevrim içi (online) durumdayken, özellikle çocuğunuz yanınızda ise başkalarını rahatsız etmeyin, alay etmeyin. Araç kullanırken cep telefonu ile mesaj göndermeyin, çünkü çocuğunuz sizi izlemekte ve sizden öğrenmektedir.
- Çocuğunuzun bilgisayarda ne yaptığıyla ilgilenin.
- Çocuğunuzun internette girdiği web sayfalarından haberdar olun.
- İnternet servis sağlayıcınızdan “aile koruma paketleri” hakkında bilgi alın ve bu programları kullanın.
- Çevrim içi arkadaşların, aslında söyledikleri kişiler olmayabileceklerini ve internette gördükleri her şeyin doğru olmayabileceğini anlatın.
- Kendileri ve aileleriyle ilgili kişisel bilgileri başkalarına vermemelerini söyleyin.
- Zorbalık içeren dökümanların kopyasını saklamasını ve ileride kanıt olarak kullanabileceğini belirtin.
- Bilgisayarların IP numarasından mesajların gönderildiği adreslere ulaşılabilirliğini belirtin.
- Çocuklarınızın teknoloji kullanımı ile ilgili olağan dışı davranışlarının farkında olun. Eğer çocuğunuz internet kullanımından çekiniyorsa veya bu bir saplantı haline gelmişse, sanal zorbalığın kurbanı ya da faili olabilir.
- Çocuğunuzla samimi bir iletişim yolunu açık tutun ve bunu geliştirin. Araştırmalar, online etkileşim hakkında, anne babaların, bakıcıların ve öğretmenlerin sürekli konuşmalarının önemini vurgulamaktadır (mobbing.org).

3.3. Okulların Yapabilecekleri

Siber zorbalık bazen de çocuklar okulda iken cep telefonları veya okulun internet sistemi aracılığı ile yapılmaktadır. Öğrenciler sitelere girebilmek için filtreleri ortadan kaldırıp zararlı materyalleri birbirine yönlendirebilmektedirler. Böylece siber zorbalık okulda başlayıp evi de içine alan geniş ve zararlı bir eyleme dönüşmektedir. Bu yeni olgu okul çalışanlarının yasal otorite ve sorumluluk alanlarını genişletirken endişelerinin de artmasına sebep olmuştur. Öğrencilerin okulda yasal olarak serbest iletişim kurma ve kendilerini ifade etme hakları vardır. Ancak yasalar, okul çevresinin kendine özgü bazı özelliklerinden dolayı okul çalışanlarına, öğrencilerin okuldaki diğer öğrencilerin haklarına tecavüz edecek veya okulun işlevlerini yerine getirmesine engel olacak tarzdaki iletişim ve haberleşmelerini engelleyebilme iznini vermiştir (Aksaray, 2011, s. 419).

Worthen'e göre (2007) okullarda siber zorbalığın vereceği zararlardan korunmak için önleme ve müdahale çalışmaları yapılmalıdır. Problemin gelişmesini beklemek yerine önlemeye çalışmak olayları daha başındayken durdurmaya veya etkisini azaltmaya yardımcı olur. Önleme, hem duygusal hem de maddi açıdan olumsuz olaylar veya davranışlar oluşuktan sonra harekete geçmekten daha faydalı ve karlıdır. Siber zorbalığın özellikleri ve etkenleri ile ilgili ne kadar çok şey bilinirse bu bilgiler önleme ve müdahale programları oluşturmada o kadar yararlı olur. Bu konularda çalışan araştırmacıların elde ettikleri bulguları okul çalışanları ve yöneticileri ile paylaşmaları gerekir. Okullarda siber zorbalık konusunda yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarına okul, aile ve toplumun ortaklaşa katılımları çok önemlidir (Li, 2006; Ybarra ve Mitchell, 2004 b). Okul personeli sorunun ortaya çıkarılmasında lider rolü oynamalı, öğrencileri siber zorbalıktan koruyacak, aile ve toplum arasındaki işbirliğini kolaylaştıracak bir program hazırlamalıdır. Bu programın içinde yer alacak koruyucu beceri ve teknikler zorba davranışları azaltmak, sosyal davranışları geliştirmek ve öğrencinin güvende olduğu algısını geliştirmeyi amaçlamalıdır (Mason, 2008). Bu konuda yapılmış en kapsamlı program Olweus'un geliştirdiği zorbalığı önleme programıdır (Olweus vd., 1999). Bu programda zorbalığa karşı farkındalık oluşturmak, öğrencilere bu konuda bilgi vermek, onlara gözlemci olmak, zorbalık karşıtı kuralları açık bir şekilde ifade etmek bu kurallara uyulmadığında oluşacak olumsuz sonuçları ortaya koymak, olumlu yetişkin rol modelleri kullanmak gibi ayrıntılara yer verilmiştir. Olweus (1993) okullarda zorbalığın önlenmesi için işbirliği yaparak öğrenme tekniklerinin kullanılmasını, öğrencilere etkili karar verme, problem çözme, iletişim becerileri, birbirine saygılı ve kibar davranma gibi sosyal becerilerin öğretilmesini, öğretmenlere ve yöneticilere anti şiddet programlarının uygulanmasını önermektedir. Willard'a göre (2005) bu tür programlar örnek alınarak okullarda siber zorbalığı önleme ve müdahale programları geliştirilebilir. Yeni oluşturulacak anti şiddet politikalarında okullar; öğrencilerin interneti ve mobil teknolojileri şiddet amaçlı kullanmalarını yasaklamaya, bu yasağa uymadıkları takdirde kendileri için ciddi sonuçlar doğurabileceğini ifade etmeye cesaretlendirilmelidir. Willard (2005) okullarda uygulanacak siber zorbalığa müdahale programında; sınıf içi müdahaleler, bireysel müdahaleler, öğrencilerle çalışma, kurbanı destekleme, zorba ile çalışma, ailenin katılımı, toplumun müdahalesi gibi ayrıntılı konuların yer alması gerektiğini belirtmiştir. Okullar bilgisayar ve internetin güvenilir ve sorumlu bir şekilde kullanılabilmesi için öğrencilere rehberlik etmekle de görevlidir (Bryce ve Klong, 2009; Mason, 2008). Öğrenciler internet ortamında özel, kişisel bilgilerini koruma konusunda bilgilendirilmeli ve karşılaşabilecekleri risklerle ilgili uyarılmalıdır (Bryce ve Klong, 2009). Diamanduros, Downs ve Jenkins (2008) yaptıkları çalışmada okullarda siber zorbalığı önlemede okul psikologlarının ve danışmanlarının rolünü araştırmışlardır. Araştırmacılara göre, okul psikologları okullarda siber zorbalıkla ilgili yapılacak çalışmalarda önemli bir role sahiptirler ve başlıca görevleri şunlardır (Aksaray, 2011, s. 422-423):

1. Siber zorbalığın çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri ile ilgili farkındalık geliştirecek etkili bir lider olmalı.
 2. Siber zorbalığın yaygınlığını ve ciddiyetini değerlendirmek için bu konu ile ilgili anketler uygulamak.
 3. Siber zorbalığı önleyici programlar hazırlamada etkin olmak.
 4. Müdahale edici stratejiler planlamak.
 5. Diğer okul çalışanları ile birlikte bir takımın üyeleri gibi işbirliği içinde çalışarak bu problemle nasıl baş edilebileceğine dair politikalar geliştirmek.
- Yukarıda incelenen araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar, okullarda siber zorbalığı önlemek için yöneticiler, öğretmenler, okul psikolog ve danışmanlarına çok önemli sorumluluklar düşüğünü göstermektedir.
 - İnternet ve cep telefonu kullanma konusunda kabul edilebilir okul politikaları belirlenebilir.
 - Zorbalığın her türüne sıfır tolerans
 - Çocuklara ve gençlere tüm zorbalık endişelerinin hassas ve etkili bir şekilde ele alınacağı konusunda güvence verin.
 - Ailelere/velilere, zorbalık konusundaki endişelerinin ciddiyetle ele alınacağı konusunda güvence verin (Keith-Martin, 2005, s. 227).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri bir yandan insanların hayatlarını kolaylaştırırken, diğer yandan ise bir takım yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle gençler ve çocuklar yeni iletişim teknolojilerinin olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Çocuklar arasındaki geleneksel akran zorbalığı artık yerini sanal ortamlarda siber zorbalığa bırakmıştır. Akran zorbalığı, siber zorbalıkla benzer özellikler gösterse de aralarında birçok yönden farklılıklar vardır. Geleneksel zorbalıkta eziyet eden ve kurban aynı ortamda bulunmakta ve birbirlerini tanır iken, siber zorbalıkta eziyet eden genelde kurban tarafından bilinmemekte ve zorbalık günün her saatinde olabilmektedir. Eziyet eden kişinin görünür olmaması o kişiyi daha da cesaretlendirmektedir.

Gelişen teknolojiyle birlikte artan siber zorbalık karşısında çocukların, ailelerin ve okulların neler yapabilecekleri çalışmanın konusudur. Siber zorbalığın ne olduğu, nasıl önlenileceği ve çocuklardaki psikolojik etkileri bilinmelidir. Okul yöneticileri bu konuda çalışanları, aileleri ve çocukları bilgilendirmelidir. Siber zorbalık oluşmadan tedbirler alınmalıdır. Kurallar, yaptırımlar belirlenmeli, güvenli internet ve cep telefonu kullanma konusunda çocuklar bilgilendirilmelidir. Siber zorbalığa uğradıklarında başvuracakları adresler gösterilmelidir. Siber zorbalığı yapan çocuklarında belirlenip, neden bu tür davranışlarda bulduklarının sebepleri belirlenmelidir. Gerekirse bu konuda profesyonel destek almaları sağlanmalıdır. Aşağıda siber zorba davranışlar konusunda çocukların, ailelerin ve okulların yapabilecekleri konusunda öneriler sıralanacaktır.

Çocuklar için öneriler: Yapılan araştırmalarda çocuklar kendilerine yapılan zorbalıkları ailelerine ve okul yöneticilerine bildirme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bu konuda çocuklar bilinçlendirilmelidir. Çocuklar kişisel bilgilerini asla başkalarıyla paylaşmamalıdır. Tanımadıkları kişilerden aldıkları mesajları açmamalıdır. Zorba kişilere cevap vererek muhatap olmamalıdır. Okudukları her şeye inanmamalıdır.

Aileler için öneriler: Yapılan araştırmalarda çocuklar yapılan zorbalıkları öğretmenleri ve okul yöneticilerinden çok ailelerine anlatma eğilimindedir. Fakat aileleriyle paylaşma oranları da çok yüksek değildir. Aileler özellikle ergenlik dönemlerinde çocuklarını daha dikkatli izlemelidir. Zorbalık davranışları genellikle aileden öğrenildiği için çocuklarla iletişime önem verilmelidir. Çocukla ilgili kararlar alınırken, çocuğun katılması da sağlanmalıdır. Çocuklar öncelikle anne-babalarının davranışlarını örnek aldığı için bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanırken çocuğa örnek olunmalıdır. Bilgisayar herkesin birlikte oturduğu alana konulmalıdır. Bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanma konusunda belirli kurallar getirilmeli ve bunlara uyması sağlanmalıdır. İnternetin zararlarından çocukları korumak için filtre programlar alınmalıdır. İnternette ne kadar zaman geçirileceği, kişisel bilgilerin nasıl korunacağı ve çocuklar uygun olmayan şeyler yaparsa ne olacağı konusunda aile içerisinde yazılı online bir anlaşma geliştirilebilir. Yapılan araştırmalar yeterince sevgi, ilgi ve şefkat görmeyen çocukların şiddete ve zorba davranışlara yöneldiklerini göstermektedir. Bunu önlemek için çocuklara yeterince ilgi ve sevgi gösterilmelidir.

Okullar için öneriler: Okulda zorbalık konusunda en önemli rol en başta öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenler zorbalıkla mücadele konusunda bir takım kurallar belirlemelidir. Çocukların empati becerilerini geliştirerek zorba davranışa uğrayan çocuğun durumunu anlamaları sağlanmalıdır. Zorba davranışlar karşısında çocukların sorun çözme becerilerini geliştirmelidir. Maruz kaldıkları zorbalıkları çocuklar öğretmenleriyle rahatça paylaşmalıdır. Okulların psikolojik danışma ve rehberlik bölümlerini de zorbalıkla mücadelede önemli görevler düşmektedir. Okulda yaşanan zorbalık durumlarında hem mağduru hem de zorbalığı yapan çocukları dikkatlice dinlemelidirler. Okuldaki bütün çocukları kapsayacak etkinliklerle çatışma çözme, sosyal ilişki kurma, karar verme ve farklılıklara saygı gösterme becerilerini geliştirmelidirler. Okul yönetimleri de bir takım sosyal etkinliklerle (spor, tiyatro, yarışmalar) çocukları zorba davranışlardan uzaklaştırabilir. Zorbalıkla mücadele konusunda uzmanlarla bir eylem planı oluşturulması sağlanmalıdır. Çocukların kendilerini psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak güvende hissedecekleri bir ortam hazırlamalıdır.

KAYNAKÇA

Aksaray, S. (2011). Siber Zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), s.405-432.

<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2011.20.2.826.pdf>

Campbell, Marilyn A. (2005). Cyber Bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling* 15(1), s. 68-76.

<http://www.eprints.qut.edu.au/1925/1/1925.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2015)

Dökmen, Üstün (2012). *Yaşama Yerleşmek, Küçük Şeyler 3*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Görzig, Anke (2011). Who Bullies and Who is Bullied Online? A study of 9–16 year old internet users in 25 European countries. *EU Kids Online network*. London, UK. <http://eprints.lse.ac.uk/39601/1/Who%20bullies%20and%20who%20is%20bullied%20> (Erişim Tarihi: 15.09.2015)
- Kartal, Hülya-Bilgin, Asude (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığın Nedenleri ile İlgili Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 25–48. (<http://sbe.gantep.edu.tr>), http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/Index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&no=141081_12f5adf327401e6da3a6a85fec_a9a1 (Erişim Tarihi: 20.09.2015).
- Keith, Susan-Martin, Michelle E. (2005). Cyber-Bullying: Creating a Culture of Respect in a Cyber World, *Reclaiming Children and Youth*. 15 (4), pp.224–228. <http://www.gacsi.org/sites/default/files/content/attachments/CyberBullying> (Erişim Tarihi: 23.11.2015)
- Mishna, Faye-Saini, Michael - Soloman Steven (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31 (12), pp.1222–1228.
- Peker, A. vd. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi*. <http://www.efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/viewFile/913/11> (Erişim Tarihi: 12.10.2015)
- Plotnik, Rod (2009). *Psikoloji'ye Giriş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Şahin M., Sarı S. V., Özer Ö., Er S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, sayı:21, s. 257–270.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (1998). *Türkçe Sözlük*. Türkçe Sözlükler Dizisi:1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549,
- Yaman, E., Eroğlu Y., Peker, A. (2011). *Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Kaktüs Yayınları,
- mobbing.org. *Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık*. https://www.mobbing.org.tr/?option=com_content&view=article&id=165%3Aakran%20zorbalnn-yeni-yuezue-sber-zorbalik&catid=8%3Abasindan-secilenler&Itemid=9. (Erişim Tarihi: 23.10.2015).